FRP-ISW **KRASP(KRePSZ)**

PROGRAM ROZWOJU SZKOLNICTWA WYŻSZEGO DO 2020 R.

CZĘŚĆ III

Diagnoza szkolnictwa wyższego

Praca zbiorowa pod redakcją Jarosława Górniaka

Warszawa, 2015

Skład Zespołu realizatorów projektu: mgr Patrycja Antosz, dr Agnieszka Chłoń-Domińczak, prof. Jarosław Górniak, dr Magdalena Jelonek, dr Marcin Kocór, prof. Andrzej Kraśniewski, dr Seweryn Krupnik, dr Jacek Lewicki, dr Piotr Prokopowicz, mgr Adam Szot, prof. Urszula Sztanderska

Recenzent
Prof. dr hab. Zbigniew Marciniak

Opracowanie redakcyjne
.....

Opracowanie graficzne
.....

Fundacja Rektorów Polskich
ul. Górnośląska 14
00-432 Warszawa
Polska

email: frpfund@mbox.pw.edu.pl
tel.: +226210972
faks: +226210973

Utwór w całości ani we fragmentach nie może być powielany, ani rozpowszechniany za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych, bez pisemnej zgody posiadaczy praw autorskich.

© Copyright by Fundacja Rektorów Polskich, Warszawa 2015
© Copyright by Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Warszawa 2015

ISBN .....

Druk i oprawa:
.....
wydanie I, Nakład: .....

Projekt zrealizowany przez Fundację Rektorów Polskich
w ramach *Programu Rozwoju Szkolnictwa Wyższego do 2020 r.*,
na podstawie decyzji Zgromadzenia Plenarnego Konferencji Rektorów
Akademickich Szkół Polskich z dnia 26 kwietnia 2013 r.,
sfinansowany przez uczelnie członkowskie KRASP (KRePSZ)

Spis treści

1. Słowo wstępne 8
2. Wstęp 9
3. Streszczenie (executive summary) 10
4. Ogólne uwarunkowania sytuacji szkolnictwa wyższego w Polsce (Jarosław Górniak) 20
   - 4.1. Szkolnictwo wyższe w perspektywie cywilizacyjnej 20
   - 4.2. Innowacyjność i konkurencyjność gospodarki a szkolnictwo wyższe 24
   - 4.3. Sytuacja demograficzna a szkolnictwo wyższe 28
   - 4.4. Uwagi końcowe 31
5. Ramy prawne w procesie zmian w szkolnictwie wyższym (Adam Szot) 32
   - 5.1. Wprowadzenie 32
   - 5.2. Polski system szkolnictwa wyższego – podstawy prawne 33
   - 5.3. Ramy prawne a wizja polskiego szkolnictwa wyższego 34
     - 5.3.1. Powiązanie misji szkolnictwa wyższego z potrzebami społecznymi i gospodarczymi 34
     - 5.3.2. Powszechność i jakość kształcenia 37
     - 5.3.3. Działalność naukowa i badawczo-rozwojowa uczelni 40
     - 5.3.4. Polityka kadrowa i ścieżki awansu naukowego 41
     - 5.3.5. Obecność i pozycja polskiego szkolnictwa wyższego w świecie 44
     - 5.3.6. Ład instytucjonalny 45
     - 5.3.7. Ustrój uczelni i reguły zarządcze 46
     - 5.3.8. Konsolidacja, konwergencja i transparentność systemu szkolnictwa wyższego 46
     - 5.3.9. Zasady finansowania 47
     - 5.3.10. Zasady etyki zawodowej i dobre praktyki w działaniu uczelni 48
   - 5.4. Uwagi końcowe 48
6. Polskie szkoły wyższe w kontekście międzynarodowym 51
   - 6.1. Międzynarodowe uwarunkowania działalności polskich uczelni (Agnieszka Chłoń-Domińczak) 51
     - 6.1.1. Proces Boloński i jego wdrożenie 51
     - 6.1.2. Europejska Rama Kwalifikacji 55
     - 6.1.3. Europejskie programy wspierania edukacji i mobilności w szkolnictwie wyższym 58
   - 6.2. Współpraca międzynarodowa polskich uczelni w zakresie kształcenia (Jacek Lewicki) 60
   - 6.3. Rankingi i oceny międzynarodowe (Jacek Lewicki) 61

5.3.10. • • Ç š Ç l] Ì Á } } Á i] } Œ ‰ Œ l š Ç l] Á Ì] s v] µ µ Ì o v]

Obowiązujące przepisy prawne kładą silny nacisk na etykę zawodu nauczyciela akademickiego oraz etykę prowadzenia badań naukowych. Chcąc ograniczyć możliwość pojawiania się zjawisk patologicznych, wprowadzono m.in. zakaz służbowej podległości nauczyciela akademickiego i zatrudnionego w tej samej uczelni jego małżonka, krewnych i bliskich (ograniczenie to nie dotyczy osób pełniących funkcje organów jednoosobowych uczelni, dla których ustawa przewiduje powoływanie ich w drodze wyborów) (art. 118 ust. 4 UPSW) oraz obowiązek przeprowadzania postępowania konkursowego na stanowiska nauczycieli akademickich w wymiarze przekraczającym połowę etatu i obowiązek powszechnego informowania o takim konkursie.

Zgodnie z art. 139 UPSW, nauczyciel akademicki za postępowanie uchybiające obowiązkom lub godności zawodu nauczyciela akademickiego podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej. Względem takiej osoby, po przeprowadzeniu sformalizowanego postępowania, może być orzeczona wskazana w przepisach kara łącznie z zakazem wykonywania zawodu na stałe (art. 140–150 UPSW). Dodatkowo w przypadku czynów, które stanowią jednocześnie naruszenie zasad etyki w nauce, w szczególności związanych z naruszeniem prawa autorskiego, komisja dyscyplinarna może zwrócić się o wydanie opinii do komisji ds. etyki w nauce, a jej opinia jest wiążąca dla komisji dyscyplinarnej w ustaleniu treści naruszenia.

Nowością wprowadzoną w wyniku nowelizacji ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym w 2014 r. jest możliwość odebrania prawa posługiwania się tytułem profesora w przypadku stwierdzenia nieważności postępowania w tym zakresie.

Komisja ds. etyki w nauce, funkcjonująca na podstawie ustawy z 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz.U.2010.96.619, z późn. zm.) obok wspomnianego uprawnienia opracowuje również kodeks etyki pracownika naukowego oraz prowadzi działalność mającą na celu upowszechnianie standardów rzetelności badań naukowych. Przestrzeganie tych zasad jest jednym z warunków, które musi spełniać członek RGNiSW (art. 46a ust. 3 pkt 3 UPSW).

Kodeksy etyki powinny być również opracowane i promowane przez samorządy studentów i doktorantów (art. 202 ust. 5a i art. 208 ust. 1a UPSW). Za naruszenie przepisów obowiązujących w uczelni oraz za czyny uchybiające godności studenta i doktoranta ponoszą oni odpowiedzialność dyscyplinarną (art. 211 i art. 226 UPSW).

5.4. Uwagi końcowe

Analiza prawnych podstaw funkcjonowania polskiego szkolnictwa wyższego pozwala ogólnie pozytywnie ocenić obecny stan uregulowań w tym zakresie. Szczególnie dobrze można ocenić większość zmian, jaka została dokonana na przestrzeni ostatnich kilku lat. Znaczna ich część jest wynikiem ustaleń podjętych wspólnie z przedstawicielami środowiska akademickiego.

Jednocześnie jednak oceniając obowiązujący stan prawny w kontekście możliwości realizacji celów sformułowanych w projekcie środowiskowym Strategii Rozwoju Szkolnictwa Wyższego należy stwierdzić, iż jest on daleki od ideału. Przyczyn takiej oceny jest kilka.

Po pierwsze związane jest to z niedoborem regulacji prawnych w odniesieniu do niektórych obszarów funkcjonowania sektora szkolnictwa wyższego. Szczególnie widoczne jest to w kontekście braku jednoznacznych wytycznych wiążących dla organów władzy publicznej w zakresie stałego wzrostu nakładów na szkolnictwo wyższe i naukę, co w konsekwencji oddziałuje na możliwość strategicznego planowania działalności uczelni.

Po drugie częste zmiany przepisów, wprowadzające niejednokrotnie istotne zmiany do kwestii będących już uprzednio przedmiotem modyfikacji, wpływają na poczucie pewności uczelni. W praktyce powoduje to również konieczność ciągłego dostosowywania podejmowanych działań do zmienianych wymagań, co często angażuje znaczne zasoby osobowe i finansowe uczelni. Jednocześnie częste zmiany przepisów powodują, iż w odniesieniu do różnych obszarów i sytuacji zastosowanie będą miały reguły uchwalone w różnym czasie.

Po trzecie przyczyną takiego stanu rzeczy jest również niedoskonałość legislacyjna obowiązujących przepisów powodująca problemy z ich codziennym stosowaniem. Najdobitniejszym przykładem tej sytuacji są rozbieżności interpretacyjne pomiędzy resortem szkolnictwa wyższego i nauki a sądami, czy nawet samymi sądami w zakresie stosowania niektórych przepisów. Niedoskonałości te jedynie w niewielkim zakresie udało się wyeliminować w wyniku kolejnych nowelizacji.

Wyzwania

Na zakończenie warto zwrócić jeszcze uwagę na dwie kwestie wykraczające poza prowadzone analizy ale bezpośrednio z nimi związane. Należy pamiętać, iż obowiązujące prawo przyznaje uczelni szeroki zakres uprawnień decyzyjnych, które realizuje ona w ramach swojej autonomii. To od uczelni i podejmowanych przez nią decyzji zależy w dużej mierze to czy uda się osiągnąć stan określony w wizji szkolnictwa wyższego do roku 2020. Prawo może bowiem być w niektórych obszarach jedynie motywatorem podejmowania określonych działań ale nie może ich wymuszać. Nawet najdoskonalsze prawo nie umożliwi realizacji założonych celów strategicznych jeśli uczelnie nie będą czyniły właściwego użytku z posiadanych uprawnień. W związku z tym powstaje również kolejne pytanie, na które należałoby odpowiedzieć – na ile władza ustawodawcza i wykonawcza powinna, tworząc normy prawne, ingerować w działalność uczelni. Innymi słowy chodzi o poszukiwanie odpowiedzi na pytanie czy prawo jest optymalnym narzędziem stymulowania działań w kierunku osiągnięcia założonego celu i realizacji strategii rozwoju szkolnictwa wyższego czy też powinno to (w niektórych obszarach) pozostać w gestii nieformalnych, oddolnych działań i inicjatyw.

Mając to na względzie można dostrzec dwa główne wyzwania związane z omawianym obszarem w kontekście dążenia do realizacji założeń Startegii Rozwoju Szkolnictwa Wyższego - z jednej strony jest to konieczność oceny efektywności poszczególnych

mechanizmów mających umożliwić osiągnięcie założonych celów startegicznych, a z drugiej, w porzypadku gdy mechanizmem tym mają stać się przepisy prawne, takie ich zaprojektowanie, aby wyznaczały one ramy dążenia do realizacji tych celów motywując uczelnie i inne jednostki sektora szkolnictwa wyższego do podejmowania optymalnych działań w tym kierunku.

6. Polskie szkoły wyższe w kontekście międzynarodowym

6.1. Międzynarodowe uwarunkowania działalności polskich uczelni (Agnieszka Chłoń-Domińczak)

Szkolnictwo wyższe w Polsce funkcjonuje w ramach ustanowionego przez Deklarację Bolońską Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, co oznacza znaczącą rolę kontekstu międzynarodowego w funkcjonowaniu uczelni oraz systemu szkolnictwa wyższego. Z jednej strony, priorytety określane w ramach EOSW stanowią jeden z istotnych impulsów w procesie zmian zachodzących w szkolnictwie wyższym w Polsce. Z drugiej zaś, polscy studenci korzystają z możliwości oferowanych przez programy wspierające mobilność w szkolnictwie wyższym.

6.1.1. W Œ } • } o } w • l]] i P } Á Œ } Ï v]

Proces Boloński, zainicjowany przez Deklarację Bolońską w 1999 r., realizowany jest już od 15 lat. Jest to jedna z głównych inicjatyw europejskich odnosząca się do szkolnictwa wyższego. Udział krajów w Procesie Bolońskim jest dobrowolny. Niemniej jednak obecnie proces ten realizowany jest w 47 krajach, stanowiących wspólnie Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego (EHEA). Ponadto, członkami Procesu Bolońskiego jest Komisja Europejska oraz członkowie-konsultanci, w tym: Rada Europy, UNESCO, EUA, ESU, EUARSHE, ENQA, Education International oraz BusinessEurope.

Główne kierunki działań w Procesie Bolońskim to[14]:

- wprowadzenie studiów dwu- i trzystopniowych;
- wprowadzenie łatwo czytelnych i porównywalnych stopni (dyplomów);
- utworzenie ogólnoeuropejskiego systemu punktów zaliczeniowych, pozwalającego na przenoszenie osiągnięć (ECTS);
- zintensyfikowanie mobilności studentów i pracowników europejskich szkół wyższych;
- współdziałanie w zakresie zapewniania jakości kształcenia;
- promocja europejskiego wymiaru edukacji wyższej – utworzenie kierunków lub modułów o tematyce europejskiej;
- propagowanie i budowanie struktur dla uczenia się przez całe życie (realizowane np. przy pomocy programu „Uczenie się przez całe życie", z ang. LLP – the Lifelong Learning Programme);
- poprawa współpracy pomiędzy uczelniami a studentami;
- promocja Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego na świecie;
- zacieśnienie współpracy pomiędzy sektorem edukacji, badań i innowacji; synergia Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego i Europejskiego Obszaru Badawczego;

14 http://ekspercibolonscy.org.pl/cele

- nacisk na społeczny wymiar kształcenia: stworzenie równego dostępu do szkolnictwa wyższego - w tym możliwości ukończenia studiów - wszystkim chętnym niezależnie od statusu społeczno-ekonomicznego poprzez zapewnienie właściwego wsparcia finansowego, doradztwa zawodowego i osobistego;
- zwiększenie zatrudnialności absolwentów, czyli zdolności do znalezienia i utrzymania zatrudnienia oraz mobilności na rynku pracy;
- wprowadzenie suplementu do dyplomu wydawanego nieodpłatnie wszystkim absolwentom studiów wyższych;
- zmiana w podejściu do procesu kształcenia – przejście na kształcenie zorientowane na studenta (zamiast na nauczyciela).

Wdrażanie Procesu Bolońskiego w Polsce obejmuje wszystkie określone powyżej elementy. Obecnie działania dotyczą przede wszystkim reformy szkolnictwa wyższego, wprowadzającej krajowe ramy kwalifikacji w szkolnictwie wyższym, co sprzyja działaniom projakościowym w szkołach wyższych, przede wszystkim reorientacji kształcenia na studentów, określaniu efektów kształcenia, a przez to ułatwieniu dopasowania oferty edukacyjnej do oczekiwań rynku pracy

Ważnym elementem Procesu Bolońskiego są organizowane co 2-3 lata konferencje ministerialne, w trakcie których uczestnicy tego procesu oceniają postęp dotyczący szkolnictwa wyższego zachodzący w EHEA, a także decydują o kierunkach nowych działań. Ostatnia tego typu konferencja odbyła się w kwietniu 2012 r. w Bukareszcie. W konferencji wzięło udział 47 delegacji z krajów EHEA, przedstawiciele Komisji Europejskiej, delegacje 23 państw spoza obszaru oraz kilkunastu organizacji międzynarodowych działających w sektorze szkolnictwa wyższego.

Priorytety we wdrażaniu Procesu Bolońskiego na lata 2012-2015, ustalone na konferencji ministerialnej to:

- zapewnienie wysokiej jakości szkolnictwa wyższego dla wszystkich;
- zwiększenie zatrudnialności absolwentów;
- poprawa skali oraz jakości mobilności w szkolnictwie wyższym.

Konferencji towarzyszyło również *Bologna Policy Forum*, skierowane do krajów spoza Europy, zainteresowanych osiągnięciami i doświadczeniami procesu bolońskiego. Tak duże zainteresowanie środowisk światowych tym procesem wskazuje, że tego typu miękkie mechanizmy koordynacji stają się ważnym instrumentem wspierającym rozwój szkolnictwa wyższego w kontekście globalizacji, a także szeroko rozumianej mobilności kapitału ludzkiego.

Bieżące monitorowanie wdrożenia Procesu Bolońskiego powierzone jest grupie Bologna Follow-Up Group (BFUG). Ze względu na zaawansowanie wdrażania Procesu Bolońskiego po 2013 r., działania na poziomie europejskim i krajowym w latach 2012-2015 wspierane są przez BFUG i jej grupy robocze w czterech obszarach:

- raportowania wdrażania Procesu Bolońskiego;

- reform strukturalnych, tj. ram kwalifikacji, rozpoznawania, zapewniania jakości oraz przejrzystości;
- wymiaru społecznego uczenia się przez całe życie;
- mobilności i umiędzynarodowienia.

Praca grup roboczych dotyczy z jednej strony wypracowywania rekomendacji dla dalszego rozwoju EOSW w ramach swojej tematyki, a z drugiej promowania wdrażania już przyjętych struktur i polityk. Polska jest reprezentowana w grupach dotyczących reform strukturalnych (gdzie przedstawicieli Polski jest wiceprzewodniczącym) oraz mobilności i umiędzynarodowienia (BFUG 2012).

Działania Polski związane z wdrażaniem Procesu Bolońskiego objęły przede wszystkim obszary umiędzynarodowienia studiów, powszechnego stosowania Suplementu do Dyplomu, rozwijanie trójstopniowego systemu studiów, rozwijania systemu punktów kredytowych ECTS, zapewniania jakości, w tym powołania Państwowej (obecnie Polskiej) Komisji Akredytacyjnej, promowanie mobilności w ramach programów LPP/Erasmus, Erasmus-Mundus oraz dwustronnych umów międzynarodowych.

Na poziomie krajowym w latach 2007-2013 wdrażanie Procesu było również wspieranie przez zespoły ekspertów bolońskich. Rolą Ekspertów było promowanie założeń Procesu oraz pomoc uczelniom we wdrażaniu jego narzędzi. Ekspertów Bolońskich powoływał Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Pracę Zespołu Ekspertów Bolońskich koordynowała Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji - Narodowa Agencja Programu „Uczenie się przez całe życie", odpowiedzialna za realizację programu w Polsce[15]. Działania zespołu ekspertów bolońskich w Polsce stanowiło ważne narzędzie wspierające upowszechnienie wiedzy oraz wdrażanie Procesu, w tym w szczególności przekazywanie do szerokiego kręgu odbiorców wiedzy na temat zmian zachodzących w obszarze szkolnictwa wyższego w Polsce.

Z perspektywy Polski wdrażanie Procesu Bolońskiego należy uznać za stosunkowo korzystne. Przede wszystkim, dzięki wprowadzeniu trójstopniowych studiów, punktacji ECTS, a także uczestnictwie w programach mobilności (o czym mowa w dalszej części rozdziału), zwiększyła się mobilność studentów, zarówno pomiędzy uczelniami w kraju, jak i zewnętrzna, związana głównie z wykorzystaniem przez studentów oferty wymiany międzynarodowej.

Na obecnym etapie wdrażania Procesu Bolońskiego ważnym obszarem działań w Polsce jest odniesienie do procesów i działań związanych z wdrażaniem reform strukturalnych. Najważniejszą inicjatywą w tym obszarze jest wdrożenie w Polsce Krajowych Ram Kwalifikacji w Szkolnictwie Wyższym (KRK-SW), opisane w dalszej części diagnozy.

Inne procesy wspierające reformy strukturalne to działania na rzecz zapewniania jakości i przejrzystości funkcjonowania Polskiej Komisji Akredytacyjnej. Działania PKA są w pełni

[15] http://ekspercibolonscy.org.pl

Co to jest Design Thinking?; http://designthinking.pl/co-to-jest-design-thinking (dostęp 4.09.2014).

Cornell University, INSEAD, and WIPO. The Global Innovation Index 2013: The Local Dynamics of Innovation, Geneva, Ithaca, and Fontainebleau 2013.

D.N. Figlio, M.O. Schapiro, K.B. Soter, Are tenure track professors better teachers? National Bureau of Economic Research, Working Paper 19406, September 2013; http://www.nber.org/papers/w19406.pdf.

Dabrowa-Szefler M., J. Jablecka-Pryslopska (2007), Report for Poland, OECD, Paris.

de Graaff, E., dyskusja na 41st SEFI (European Association for Engineering Education) Conf., Leuven, 2013.

Dearden L., McIntosh S., Myck M., Vignoles A. (2002),The Returns to Academic and Vocational Qualifications in Britain, "Bulletin of Economic Research", Vol. 54.

Deutsche Telekom Stiftung, Bundesverband der Deutschen Industrie e. V. (BDI), Innovationsindikator 2012. Bonn 2012, s. 16.

Director, S.W., P.K. Khosla, R.A. Rohrer, R.A. Rutenbar, "Reengineering the Curriculum: Design and Analysis of a New Undergraduate Electrical and Computer Engineering Degree at Carnegie Mellon University", Proceedings of the IEEE, vol. 83, no. 8, pp. 1246-1271, Sept. 1995.

EACEA P9 Eurydice. (2012) The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report. http://www.ehea.info/Uploads/(1)/Bologna%20Process%20Implementation%20Report.pdf [dostęp 30.06.2014].

Education at a Glance 2012 (2013), OECD, Paris.

Ernst & Young (2009). Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce. Warszawa.

Ernst & Young Business Advisory. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. (2009). Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku– drugi wariant. http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/59579f9e6efaec82014d6d5be081ca23.pdf [dostęp 30.06.2014].

Etkzowitz H. (2008); The Triple Helix, University-Industry-Government. Innovation in Action, Routledge, New York & London.

EU high level group: train the professors to teach; europa.eu/rapid/press-release_IP-13-554_en.htm.

EUA (European University Association). (2008). Karta uniwersytetów europejskich w sprawie uczenia się przez całe życie. European University Association: Brussels. http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/KARTA%20UNIWERSYTET%C3%93W%20EUROPEJSKICH%20EUA.pdf [dostęp 30.06.2014].

European Commission (2014) Innovation Union Scoreboard 2014.

European Commission. Innovation Union Scoreboard 2013.

European MOOCs Scoreboard; http://www.openeducationeuropa.eu/en/european_scoreboard_moocs (dostęp 4.09.2014).

European Research Council, 2014, http://erc.europa.eu/statistics-0

Eurydice (2012). Key Data on Education ni Europe. Bruksela: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.

Faure E., Herrera F., Kaddoura A-R., Lopes G., Petrovsky A.V., Rahnema M., Ward F. CH. (1972). Learning to be. The w World of Education Today and Tomorrow. UNESCO. Paris.

Fulton O., P. Santiago, Ch. Edquist, E. El-Khawas, E. Hackl (2007). OECD Reviews of Tertiary Education. Poland, OECD, Paris.

Główny Urząd Statystyczny (2013 i wcześniejsze); Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2010 - 2012, Warszawa.

Główny Urząd Statystyczny (2013 i wcześniejsze); Szkoły wyższe i ich finanse, Warszawa.

Goebel, M., MOOCs - Massive Open Online Courses, EUA Occasional Paper, European University Association, Jan. 2013, update Jan. 2014.

Grotkowska G., Gajderowicz T., Wincenciak L., Wolińska I. (2014), Raport końcowy z badania: Ocena jakości i skuteczności wsparcia kierunków zamawianych w ramach Poddziałania 4.1.2 PO KL, PSDB, Warszawa.

Grotkowska G., Gajderowicz T., Wincenciak L., Wolińska I. (2014). Raport końcowy z badania: „Ocena jakości i skuteczności wsparcia kierunków zamawianych w ramach Poddziałania 4.1.2 PO KL", PSDB, Warszawa.

Grotkowska G., T. Gajderowicz, L. Wincenciak (2012), Premia płacowa z wykształcenia wyższego według grup zawodów w: Ekonomista nr 5.

GUS (2014a). Szkoły wyższe i ich finanse w 2013 r. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa.

GUS (2014b). Kwartalna informacja o aktywności ekonomicznej ludności. I kwartał 2014r. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa.

GUS. Prognoza ludności na lata 2014-2050, Warszawa 2014.

Hamdan, N., P. McKnight, K. McKnight, K.M. Arfstrom, A Review of Flipped Learning, Flipped Learning Network, 2013.

Handbook for planning, labelling and follow up reviewing of EIT Master and Doctoral programmes, European Institute of Innovation and Technology, eit.europa.eu/education/eit-label

Harmon C., Walker I. (2000), Returns to the Quantity and Quality of Education: Evidence for Men in England and Wales "Economica", Vol. 67.

Healey, M., A. Jenkins, Developing undergraduate research and inquiry, The Higher Education Academy, 2009.

High Level Group on the Modernisation of Higher Education. Report to the European Commission on.

Hollanders, H., Es-Sadki, N. (2014). Innovation Union Scoreboard 2014, Belgium: European Union.

http://www.changinghighereducation.com/2013/09/are-tenure-track-professors-better-teachers.html (dostęp 4.09.2014).

http://www.eua.be/Libraries/Publication/MOOCs_Update_January_2014.sflb.ashx.

Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions, High Level Group on the Modernisation of Higher Education, Report to the European Commission, June 2013; http://ec.europa.eu/education/library/reports/modernisation_en.pdf.

Improving the quality of teaching and learning in Europe's higher education institutions (2013).

Jarvis. P. (1999). Global Trends in Lifelong Learning and the Response of the Universities. Comparative Education, Vol. 35, No. 2, Special Number (21): Lifelong Learning and the Education of Mature Adults (Jun., 1999), pp. 249-257.

Jelonek M., Antosz P. (2014), Studenci kierunków strategicznych dla polskiej gospodarki – wybory edukacyjne, strategie zawodowe oraz perspektywy na przyszłość, [w:] J. Górniak. (red.), Kompetencje Polaków a potrzeby polskiej gospodarki, PARP: Warszawa.

Jelonek M., Mazur B. (2014), Edukacja – Rynek Pracy – Zatrudnienie, WUP: Kraków.

Jelonek M., Szklarczyk D. (2012), Oczekiwania pracodawców a pracownicy jutra, PARP: Warszawa.

Jelonek M., Szklarczyk D. (2013), Absolwenci szkół ponadgimnazjalnych i wyższych na rynku pracy, [w:] J. Górniak (red.), Młodość czy doświadczenie. Kapitał Ludzkie w Polsce, PARP: Warszawa.

Jelonek, M., Antosz, P. Balcerzak-Raczyńska, A. (2014). Przyszłe kadry polskiej gospodarki, Warszawa: PARP.

Jurek W. (2013), Some Comments on Financing Higher Education w: Financing and Deregulation in Higher Education, ew. J. Woźnicki, Institute of Knowledge Society.

Kelly, A.P., Disruptor, Distracter, or What? A Policymaker's Guide to Massive Open Online Courses (MOOCs), Bellwether Education Partners, May 2014; http://bellwethereducation.org/sites/default/files/BW_MOOC_Final.pdf.

Kenyon, T., et al., "Problem Based Learning in Electronic Engineering", Supply and Demand in Engineering, 2002; www.ee.ucl.ac.uk/~mflanaga/PBL_EE_UCL.ppt.

Khan Academy - A free world-class education for anyone anywhere; https://www.khanacademy.org/about.

Kocór, M., Strzebońska, A. (2014). Zapotrzebowanie na pracowników, Warszawa: PARP.

Kompetencje i kwalifikacje poszukiwane przez pracodawców wśród absolwentów szkół wyższych wchodzących na rynek pracy 2012. Wyniki badania przeprowadzonego przez Szkołę Główną Handlową w Warszawie (2012), Amerykańską Izbę Handlu w Polsce oraz Ernst & Young, Warszawa.

Komunikat Londyński. (2007). W kierunku Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego: odpowiedź na wyzwania w zglobalizowanym świecie. http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/2007_PL_London.pdf [dostęp 30.06.2014].

Komunikat z Bukaresztu. (2012). Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area. http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/2012_en_bucharest.pdf [dostęp 30.06.2014].

Komunikat z konferencji europejskich ministrów ds. szkolnictwa wyższego. Bergen, 19-20 maja 2005. Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego – Realizacja celów. (2005). http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/2005_PL_Bergen.pdf [dostęp 30.06.2014].

Komunikat z konferencji europejskich ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe, Leuven i Louvain-la-Neuve, 28-29 kwietnia 2009. Proces Boloński 2020 – Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego w nowej dekadzie (2009). http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/2009_PL_Leuven_Louvain-la-Neuve.pdf [dostęp 30.06.2014].

Komunikat z konferencji ministrów ds. szkolnictwa wyższego. Berlin, 19 września 2003. Realizacja Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. (2003). http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/2003_PL_Berlin.pdf [dostęp 30.06.2014].

Komunikat ze spotkania europejskich Ministrów ds. szkolnictwa wyższego, które odbyło się w Pradze dnia 19 maja 2001 roku. W kierunku Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. (2001). http://ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/2001_PL_Prague.pdf [dostęp 30.06.2014].

Kraśniewski, A., Potwierdzanie efektów kształcenia zdobytych w trakcie edukacji formalnej w szkołach wyższych - przykłady dobrych i złych praktyk, stosowanych w polskim szkolnictwie wyższym - analiza stanu aktualnego w obszarze kształcenia w zakresie nauk technicznych, Instytut Badań Edukacyjnych, lipiec 2012.

Kraśniewski, A. (2012). Development of the National Qualifications Framework for Higher Education in Poland. Journal of the European Higher Education Area, 1/2012, s. 19−48.

Kraśniewski, A., "Ensuring the Quality of Teaching and Learning in the Higher Education Modernisation Agenda", w: M. Kwiek, A. Kurkiewicz (Eds.), The modernisation of European Universities: Cross-National Academic Perspectives, pp. 149-166, Peter Lang Internationaler Verlag der Wissesnschafteen, Frankfurt am Mein, 2012.

Kraśniewski, A., Jak przygotowywać programy kształcenia zgodnie z wymaganiami Krajowych Ram Kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, ISBN 978-83-63277-00-0, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, listopad 2011.

KRASP, FRP, KEZSP (2009). Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego 2010-2020– projekt środowiskowy. http://www.krasp.org.pl/pl/strategia/strategia [dostęp 30.06.2014].

Kwiek M., (2010) Finansowanie szkolnictwa wyższego w Polsce a transformacje finansowania publicznego szkolnictwa wyższego w Europie, CPP RPS Volume 16.

Marciniak Z. (2013) Funkcjonowanie trójszczeblowego systemu edukacji na poziomie wyższym w Polsce, Studia BAS Nr 3/35, s. 135–148.

Marciniak Z. (red.) (2013) Raport Samopotwierdzenia Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, IBE, Warszawa.

Marciniak Z. (red.). (2014). Raport samopotwierdzania Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. Instytut Badań Edukacyjnych. Warszawa.

Master in Problem Based Learning in Engineering and Science; http://www.mpbl.aau.dk (dostęp 4.09.2014).

Miłosz H., Jaki algorytm? w: Forum Akademickie 2012, nr 12.

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2013). Szkolnictwo Wyższe w Polsce. Warszawa: MNiSW.

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2014). Dane z systemu POL-on.

MIT OpenCourseWare. Site Statistics; http://ocw.mit.edu/about/site-statistics (dostęp 30.08.2014).

MNiSW (2014). Ocena skutków regulacji projektu Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie warunków prowadzenia studiów na określonym kierunku i poziomie kształcenia, nr 54 w wykazie prac legislacyjnych MNiSW, http://www.krasp.org.pl/pl/opinie/projekt_rozp_warunkow_prowadzenia_studiow_na_okreslinym_kierunku_i_poziomie_ksztalcenia [pobrano 11.2014]

Nauka i technika w 2012 r. (2013), GUS, Szczecin.

Niedobór talentów. Wyniki badania (2013), Manpower, Warszawa.

O'Leary N., Sloane P., (2011), The Wage Premium for University Education in Great Britain during a Decade of Change, "The Manchester School", Vol. 79, No. 4.

OECD (2006a), OECD Thematic Review of Tertiary Education. Country Background.

OECD (2007) Reviews of Higher Education – Poland, OECD, Paris.

OECD (2012) Education at a Glance. Highlights, OECD, Paris.

OECD (2013a); "Collaboration on innovation", w: OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013: Innovation for Growth, OECD Publishing.

OECD (2013b) OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2013: Innovation for Growth, OECD Publishing.

Open AGH: Otwarte Zasoby Edukacyjne; http://open.agh.edu.pl/index.php?id=1&theme=1280 (dostęp 30.08.2014).

Orłowski, W. (2013). Komercjalizacja badań naukowych w Polsce. Bariery i możliwości ich przełamania, Warszawa: PwC, http://www.biznes.edu.pl/upload/files/komercjalizacja-badan-naukowych-w-polsce---prof.-w.-orlowski.pdf [pobrano 11.2014]

Ozawa, Terutomo. Institutions, Industrial Upgrading, and Economic Performance in Japan: The'flying-Geese'paradigm of Catch-Up Growth. Edward Elgar Publishing, 2005.

Perspektywa uczenia się przez całe życie (2013). Załącznik do uchwały Nr 160/2013 Rady Ministrów z dnia 10 września 2013 r. Warszawa.| R http://www.men.gov.pl/images/mlodziez_zagranica/PLLL_2013_09_10za%C5%82_do_uchwa%C5%82y_RM.pdf [dostęp 30.06.2014].

Pisarska A. (2013), Budżet jako plan działania oraz instrument zarządzania szkołą wyższą (na przykładzie uczelni publicznej) w: Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae nr 2.

Polish Rectors Foundation, Warszawa.

Polskie szkolnictwo wyższe. Stan, uwarunkowania i perspektywy (2009), WUW, Warszawa.

Praktyki i staże wysokiej jakości (2014). Raport z wyników badania opinii studentów zrealizowanego w ramach kampanii społecznej „Staż. Sprawdź zanim Pójdziesz!".

Prawelska-Skrzypek, G. Jałocha, B. Shapira, M. Brogan, J. Lafont, P. Pariat, M. Vranešević Marinić, N. Ivošević, V. (2013) Uznawanie efektów uczenia się nabytych poza edukacją formalną (RPL) w szkolnictwie wyższym – wyzwania projektowania systemu. Institute for the Development of Education: Zagreb. R http://www.u-rpl.eu/wp-content/uploads/2013/10/URPL_Publikacija_PL_web2.pdf [dostęp 30.06.2014].

Raport końcowy z badania (2014): „Ocena jakości i skuteczności wsparcia kierunków zamawianych w ramach Poddziałania 4.1.2 PO KL", PSDB, Warszawa (opracowanie niepublikowane).

Rates of Return and Funding Models in Europe (2007), Walencja, CEGES.

Różowska, J. Jarosz, J. (2012) Children Universities in Poland. http://eucu.net/page-1570285 [dostęp 30.06.2014].

Rutkowski, J., K. Moscinska, „Self-Directed Learning and Flip Teaching, Electric Circuit Theory Case Study", 41st SEFI (European Association for Engineering Education) Conf., Leuven, 2013; http://www.sefi.be/conference-2013/images/93.pdf.

Salomaa, A., Innovation in Higher Education: Case Demola, Innovation in Higher Education Conf., Bruksela, 2013; http://ec.europa.eu/education/events/2013/20131118/salomaa_en.pdf.

Samsonowicz H. (2008) Społeczna odpowiedzialność uczelni [w:] K. Leja (red.) Społeczna odpowiedzialność uczelni, Instytut Społeczeństwa Wiedzy, Katedra Zarządzania Wiedzą i Informacją, Wydział Zarządzania i Ekonomii, Politechnika Gdańska, s. 11.

Savvides, A., Stengos, T., Human capital and economic growth, Stanford, Stanford University Press 2009, s. 209.

Schaltegger, Christoph A, and Benno Torgler. "Was Weber Wrong? A Human Capital Theory of Protestant Economic History: A Comment on Becker and Woessmann." School of Economics and Finance 2009.

Science, technology and innovation in Europe (2012), Eurostat, Luxembourg.

Sławiński, S., H.Dębowski (red.). (2013). Raport referencyjny. Odniesienie Polskiej Ramy Kwalifikacji na rzec uczenia się przez całe życie do Europejskiej Ramy Kwalifikacji. Instytut Badań Edukacyjnych. Warszawa.

SMG-KRC (2010). Analiza zasobów kadrowych w uczelniach na poszczególnych kierunkach i wypracowanie zasad etatyzacji. Warszawa: SMG-KRC.

Spenkuch, Jorg L. "The Protestant Ethic and Work: Micro Evidence From Contemporary Germany." MPRA Paper 2010.

Stabryła, A. (2005). Zarządzanie strategiczne w teorii i praktyce firmy. Warszawa: PWN.

Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG) - Proposal for the revised version, Feb. 2014, http://revisionesg.files.wordpress.com/2014/03/esg-revision-proposal.pdf.

Standardy działania Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Polsce (2012). Nowy Sącz. http://www.federacjautw.pl/putw/images/glowna/standardy.pdf [dostęp 30.06.2014].

Strack R., Baier J., Marchingo M., Sharda S. (2014), The Global Workforce Crisis: $10 Trillion at Risk, BCG: Boston.

Strawiński P., (2007) Czy w Polsce opłaca się studiować? Wyniki modelu inwestycji w wyższe wykształcenie. http://coin.wne.uw.edu.pl/pstrawinski/publ/oplacal.pdf

Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems, European Commission, COM(2011) 567, 20 September 2011.

Szczucka A., Turek K., Worek B. (2014), W ogonie Europy – Uwarunkowania i strategie rozwoju kompetencji dorosłych Polaków, [w:] Górniak J. (red.), Kompetencje Polaków a potrzeby polskiej gospodarki, PARP: Warszawa.

Szczucka, A. Turek, K. Worek, B. (2014) Rozwijanie kompetencji przez dorosłych Polaków. Na podstawie badań instytucji i firm szkoleniowych, pracodawców i ludności zrealizowanych w 2013 roku w ramach IV edycji projektu Bilans Kapitału Ludzkiego. w: Edukacja a rynek pracy – tom V. PARP: Warszawa. http://bkl.parp.gov.pl/system/files/Downloads/20140523082725/Raport_badanie_instytucje_szkoleniowe_IVedBKL.pdf?1400826460 [dostęp 30.06.2014].

Szkoły wyższe i ich finanse (różne wydania z okresu 2000-2012), GUS, Warszawa

Tuijnman, A. Boström, A-K. (2002). Changing Notions of Lifelong Education and Lifelong Learning. International Review of Education. Vol. 48, No. 1/2, Special Retrospective Issue: Reflecting on Seven Decades in the Life of the Journal (Mar., 2002), pp.93-110.

UNESCO (2014). Global flow of tertiary-level students. UNESCO Instutite for Statistics. http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx

University Teaching Qualification (BKO) regulation, Eindhoven University of Technology, 2011; http://w3.tue.nl/fileadmin/dpo/Loopbaan_en_ontwikkeling/BKO/TUe_Regulation_BKO_2011.pdf.

Uniwersytet Jagielloński (2012) Bilans kompetencji branż BPO i ITO w Krakowie. Raport z przeprowadzonych badań. Raport przygotowany na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa przez Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych oraz Interdyscyplinarne Centrum Badań i Rozwoju Organizacji Uniwersytet Jagielloński, Kraków.

Waldrop, M., „Campus 2.0: MOOCs are transforming higher education - and providing fodder for scientific research", Nature, 14 March 2013.

Wasilewski M., A. Pisarska (2010), Dotacja budżetowa jako podstawowe źródło finansowania działalności uczelni publicznych w Polsce, Zeszyty Naukowe SGGW - Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 81, http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/EIOGZ_2010_nr81_s201.pdf

Wilkin J., Finansowanie nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce. Wybrane problemy i postulowane kierunki reform (2013), Studia Biura Analiz Sejmowych nr 3 (35).

Wolszczak-Derlacz, Joanna, Parteka, Aleksandra i Kuczyński, Jaroslaw. Produktywność Naukowa Wyższych Szkól Publicznych W Polsce : Bibliometryczna Analiza Porównawcza. Sprawne Państwo. Warszawa: Ernst & Young, 2010.

Woźnicki J. (2010), Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010-2020. Przedstawienie projektu środowiskowego, NAUKA 1/2010, s. 97-114.)

www.heacademy.ac.uk/assets/documents/resources/publications/DevelopingUndergraduate_Final.pdf

Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 (2104). Monitor Polski Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, dnia 4 lutego 2014 r.

Zarządzanie szkolnictwem wyższym w Europie. Strategie, struktury, finansowanie i kadra akademicka (2009), EURYDICE, Warszawa.